

Hommage a la Grece _ Φόρος Τιμής στην Ελλάδα 1940-1944

Έκδοση με Κείμενα και Μαρτυρίες Γάλλων Διανοουμένων

σε επιμέλεια του Roger Millieux (Κυριακή 5 Μαΐου 2018)

Συμμετείχαν: Σία Αναγνωστοπούλου, Ιστορικός, καθηγήτρια στο Πάντειο

Πανεπιστήμιο, Βουλευτίνα του ΣΥΡΙΖΑ και Mikael Hautchamp, Μορφωτικός

Σύμβουλος της Γαλλικής Πρεσβείας, Διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου Ελλάδας

ΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Για τη συνοχή και τον πολιτισμό της Ευρώπης

Η σημερινή εκδήλωση είναι εξαιρετικά σημαντική και –όπως ελπίζω να διαπιστώσουμε- επίκαιρη. Δεν παρουσιάζουμε απλώς ένα βιβλίο που αποτελεί «Φόρο Τιμής στην Ελλάδα» (Hommage a la Grece) του 1940-1944. Δεν παρουσιάζουμε λοιπόν έναν φόρο τιμής που κάποτε απέδωσαν --με την παρότρυνση και τον κόπο ενός φιλέλληνα, του Ροζέ Μιλλιέξ- κάποιοι σημαντικοί Γάλλοι και Γαλλίδες, φιλέλληνες, με τα έργα τους και τη μαρτυρία τους στη μαχόμενη, ηρωική Ελλάδα του 1940-1944. Ξαναθυμίζουμε απόψε, με αφορμή αυτή την παρουσίαση, ότι οι ευρωπαϊκοί λαοί –πρώτοι αυτοί- έγραψαν, με το αίμα τους στις μεγάλες οριακές στιγμές της Ευρώπης –όπως μια τέτοια στιγμή ήταν κατεξοχήν ο Β΄ ΠΠ, τους όρους του ευρωπαϊκού συμβολαίου: καθόρισαν τις αξίες, την Ιστορία, τον πολιτισμό της, οριοθέτησαν τον ευρωπαϊκό κόσμο. Σε αυτό το συμβόλαιο λοιπόν, στο οποίο οι Έλληνες έγραψαν σημαντικές, λαμπρές σελίδες, ο Ροζέ Μιλλιέξ καλεί τους Γάλλους να βάλουν την υπογραφή τους, να μαρτυρήσουν ότι είναι κι αυτοί εδώ, να μαρτυρήσουν με την υπογραφή τους ότι οι Έλληνες γράφουν, όχι την ελληνική αλλά την ευρωπαϊκή ιστορία.

«Ο ελληνικός λαός, σε μια στιγμή κατάρρευσης και απελπισίας μας έδωσε παράδειγμα αντίστασης, ηθικού θάρρους και στρατιωτικής αρετής. Ενήργησε δυναμικά στις καρδιές μας και μας εμπόδισε να αμφιβάλουμε για την τελική νίκη», γράφει ο Αλεξάντρ Αρνού το 1947. Το ελληνικό έπος του '40, η ηρωική, εθνική αντίσταση αποτελεί λαμπρό μέρος του ευρωπαϊκού αγώνα κατά του ναζισμού και του φασισμού, έναν αγώνα στο πλαίσιο του οποίου οι ευρωπαϊκοί λαοί ανανέωσαν το συμβόλαιο της ευρωπαϊκότητάς τους

Σε αυτό το συμβόλαιο λοιπόν, ο Ροζέ Μιλλιέξ καλεί τους Γάλλους να μαρτυρήσουν. Πράγματι, αυτός ο εξ αίματος και από καρδιάς μεσόγειος άνθρωπος, αυτός ο εξ επιλογής Έλληνας, δεν ήταν ένας ρομαντικός, γάλλος οριενταλιστής φιλέλληνας, που συγκινήθηκε απλώς από το ηρωικό έπος του ελληνικού στρατού το '40 και από την εθνική αντίσταση. Είναι ο Γάλλος διανοούμενος που συνεχίζει τη μεγάλη, ευρωπαϊκή παράδοση, αυτήν που θα ονομάζαμε (παραφράζοντας τον ιστορικό Έρικ Χομπσμπάουμ) «ευρωπαϊκή κοινότητα μαχητών». Μια κοινότητα που, με ορόσημο έμπνευσης, τη Γαλλική Επανάσταση ανασυγκροτείται στις μεγάλες στιγμές της ευρωπαϊκής Ιστορίας: το 1821 με τον Ελληνικό Αγώνα Εθνικής Ανεξαρτησίας, με την Παρισινή Κομμούνια, με τον Ισπανικό Εμφύλιο, με πολλά άλλα, και κυρίως με την Αντίσταση κατά του φασισμού και του ναζισμού.

Ο Ροζέ Μιλλιέξ είναι ένας φιλέλληνας με τη μαχόμενη, πολιτική διάσταση του όρου, και καλεί τη γαλλική διανόηση (κινούμενη αυτή η τελευταία είτε από ρομαντισμό είτε από πολιτική συνείδηση), να αποτίσει φόρο τιμής σε αυτούς που ξαναέδωσαν νόημα και υπόσταση στην ευρωπαϊκή κοινότητα των μαχητών. Σε αυτή την κοινότητα ανήκει ο ίδιος ο Μιλλιέξ με τα δικά του όπλα. Καλώντας τους γάλλους διανοούμενους να αποτίσουν φόρο τιμής στους Έλληνες, τους καλεί συγχρόνως να ξαναορίσουν με επίκεντρο την Ελλάδα τις αξίες αυτής της ευρωπαϊκής κοινότητας: να ξαναορίσουν τους Γάλλους ως μέρος αυτής της κοινότητας. Στις διατυπώσεις που χρησιμοποιεί ο ίδιος ο Μιλλιέξ στον Πρόλογο του αφιερώματος στην Ελλάδα είναι σαφής: «... αυτό το απάνθισμα στοχεύει στο να συνεισφέρει κατά τέτοιο τρόπο ώστε να θυμίσει στους «παλιούς μαχητές» και να παραδειγματίσει τους νέους...». Τα λογοτεχνικά κείμενα, οι μαρτυρίες και τα έργα τέχνης που περιλαμβάνονται σε αυτό το βιβλίο είναι αφιερωμένα σε αυτή την παράδοση της «ευρωπαϊκής κοινότητας των μαχητών». Αυτή την παράδοση που το ελληνικό έπος του '40 και η εθνική αντίσταση επικαιροποίησαν και συνέβαλαν ώστε οι ευρωπαϊκοί λαοί να ξαναορίσουν το σύμβολο της Ιστορίας και των αξιών τους.

«Θαρραλέε ελληνικό λαέ –γράφει ο στρατηγός Μπορντώ στις 20 Νοεμβρίου 1940- καταλαβαίνεις τι είσαι για μας σήμερα. Για μήνες τρομερούς δεν γνωρίσαμε παρά ... την κατάρρευση των κινήτρων της υπερηφάνειας και των ελπίδων μας. Και εξαίφνης, σαν από τα βάθη του πολύ αγαπητού παρελθόντος η φωνή σας, πιο αγαπημένη από όλες τις άλλες, σηκώνεται και κυριαρχεί...». Στο απόσπασμα που μόλις διάβασα, αλλά και σε πολλά άλλα, με τον αγώνα των Ελλήνων οι Ευρωπαίοι καλούνται να ξαναπιάσουν το νήμα της ευρωπαϊκής Ιστορίας, καλούνται να αποκαταστήσουν μια συνέχεια αξιών. Καλούνται δηλαδή να αποκαταστήσουν το περιεχόμενο του νήματος της ευρωπαϊκής Ιστορίας που ο φασισμός και ο ναζισμός θέλουν να αλλάξουν ριζικά. Αυτό το νήμα ξεκινάει από την Ακρόπολη και η ύψωση του αγκυλωτού σταυρού σε αυτό το σύμβολο του πολιτισμένου κόσμου, συνταράσσει όλη την Ευρώπη.

Αξίζει θεωρώ τον κόπο να διαβάσω ένα μικρό απόσπασμα, έτσι όπως μας το μεταφέρει στο βιβλίο ο Ζιλ Βουαζέν, από την ομιλία ενός καθηγητή σε Λύκειο της Νίκαιας στους μαθητές του: «Κύριοι, η χιτλερική σημαία κυματίζει σήμερα πάνω στην Ακρόπολη. Τιμώντας την ηρωική αντίσταση του ελληνικού λαού, και σε ανάμνηση του μεγαλείου του, θα ήθελα να τηρήσουμε ενός λεπτού σιγή». Από την Ακρόπολη και στην Ακρόπολη (Γλέζος, Σάντας) ξαναπιάνεται το νήμα της ευρωπαϊκής Ιστορίας, και σε αυτό το νήμα ξαναγράφονται τα μεγάλα γεγονότα που συνιστούν τις τομές της: ο αρχαίος κόσμος, η Γαλλική Επανάσταση και όλες οι ευρωπαϊκές επαναστάσεις που ακολουθούν, και τώρα η Αντίσταση κατά του ναζισμού. Τη σύνδεση του νήματος από την Ακρόπολη μέχρι την αντιναζιστική αντίσταση αναλαμβάνουν να την αποκαταστήσουν οι Έλληνες. Εδώ ωστόσο πρέπει να σταθούμε λίγο σε κάτι που κι εμείς οι ίδιοι οι Έλληνες συνήθως αποσιωπούμε. Θεωρείται γενικώς ότι η σύγχρονη Ελλάδα οφείλει στην αρχαία Ελλάδα τη θέση της στην Ευρώπη. Το αλβανικό έπος όμως, όπως και η εθνική αντίσταση απέδειξαν ότι η

σύγχρονη Ελλάδα επικαιροποίησε την αρχαία Ελλάδα και της ξαναέδωσε τη θέση της μήτρας του ευρωπαϊκού πολιτισμού, όπως αυτός ο πολιτισμός ξαναγράφηκε στο Β' ΠΠ, στον αγώνα του Ανθρώπου κατά των τεράτων, όπως γράφεται σε κάποια άλλη μαρτυρία στο βιβλίο. Πολύ περιεκτικά –ίσως και με δόση υπερβολής- το σημειώνει ο Ζαν Μπαλάρ: «Δεν πρέπει να παρασυρθούμε από το γόητρο της Ιστορίας. Οι σύγχρονοι Έλληνες διαθέτουν περισσότερες αξίες, αν όχι περισσότερη δόξα, που αντιτάχθηκαν στον Άξονα, από τους προγόνους τους...».

Στη διάρκεια του αντιναζιστικού αγώνα οι Ευρωπαίοι δεν ξαναορίζουν μόνο την Ιστορία τους, ανανεώνουν τις αξίες της ευρωπαϊκής τους συνείδησης, ξαναορίζουν τον κόσμο τους, βάσει της κοινότητας των αξιών τους. Ελευθερία, Ισότητα (με όλες τις έννοιες της) και Αδελφότητα. Οι τρεις μεγάλες αξίες της Γαλλικής Επανάστασης επικαιροποιούνται στο Β' ΠΠ, και με βάση αυτές ξαναορίζεται ο ευρωπαϊκός κόσμος: «Χαίρετε Έλληνες Αντιστασιακοί, αδελφοί των Αντιστασιακών της Γαλλίας», γράφει ο Πιερ Μπλανσάρ, ενώ οι φοιτητές της Εκόλ Νορμάλ Σουπεριέρ (Ecole Normale Supérieure) σημειώνουν: «οι φοιτητές της Εκόλ Νορμάλ Σουπεριέρ δεν ξεχνούν ότι στη διάρκεια των σκοτεινών χρόνων, τους παρηγορούσε ουσιαστικά και μόνιμα το αίσθημα ότι ήταν αδιόρατα μα και αδελφικά ενωμένοι όχι μόνο με όλους τους Γάλλους, αλλά επίσης με όλα τα τέκνα της σκλαβωμένης Ευρώπης που υπερασπιζόνταν την ελευθερία τους. Παρακολούθησαν τον αγώνα αυτού του λαού (του ελληνικού) του οποίου το ηρωικό παρελθόν είχαν μάθει να εκτιμούν. Ο Γερμανός δεν είχε υπολογίσει την αθάνατη ψυχή της Ελλάδας, της οποίας οι κάτοικοι δεν συμβιβάστηκαν ποτέ με το να βλέπουν να κυματίζει πάνω στην Ακρόπολη η φρικτή σημαία του εθνικοσοσιαλισμού».

Όλο το αφιέρωμα είναι ένας ύμνος στην Ελευθερία και τον αντιφασισμό, είναι ένας ύμνος στον Άνθρωπο και τον πολιτισμό, ένας ύμνος στους Έλληνες που κράτησαν όρθια την Ακρόπολη, το αιώνιο σύμβολο του ευρωπαϊκού πολιτισμού, το σύμβολο συνοχής και αλληλεγγύης της Ευρώπης. Είναι ωστόσο σημαντικό να υπογραμμίσουμε τις νέες, ευρωπαϊκές αξίες που αρχίζουν να ξαναπαίρνουν υπόσταση κατά τη διάρκεια της μάχης κατά του ναζισμού. Η μία από αυτές είναι η αλληλεγγύη ανάμεσα στους λαούς: ένας πανευρωπαϊσμός των λαών, των λαϊκών μαζών, αυτών που με τον αγώνα τους βρέθηκαν στο προσκήνιο της Ιστορίας. Δεν πρόκειται για την Ευρώπη των κρατών, των συμφωνιών μεταξύ τους και των κανόνων τους, πρόκειται για την αλληλεγγύη ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς λαούς, πρόκειται για αυτές τις λαϊκές μάζες που αντιτάχθηκαν στον ναζισμό. Οι Έλληνες, χωρίς να το γνωρίζουν συνομιλούν νοερά με τους Γάλλους αντιστασιακούς, με όλους τους αντιστασιακούς της Ευρώπης, με όλους τους στρατιώτες που δίνουν τη μάχη στο μέτωπο. Αυτή η αόρατη γραμμή της Αλληλεγγύης είναι αυτή που θα εξασφαλίσει τη συνοχή και το κοινό μέλλον της Ευρώπης. Και σ αυτή τη γραμμή οι Γάλλοι αναγνωρίζουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο των Ελλήνων.

Μια άλλη αξία ωστόσο, πολύ σημαντική για τη συνοχή και τον πολιτισμό της Ευρώπης αρχίζει επίσης να παίρνει σάρκα και οστά εκείνη την ηρωική εποχή. Ο αγώνας για την Ελευθερία είναι και αγώνας κατά της πείνας, είναι ο αγώνας για

ισότητα. Κι αυτό συνιστά αξία του ευρωπαϊκού πολιτισμού, μια αξία που οι Ευρωπαίοι –κατεξοχήν οι Έλληνες- συνειδητοποίησαν με οδυνηρό τρόπο στη διάρκεια της κατοχής. Οι Γάλλοι στις μαρτυρίες τους τονίζουν ότι η πείνα είναι μέσον εκφασισμού των λαών, είναι στοιχείο βαρβαρότητας εναντίον του πολιτισμού, επομένως πρέπει να είναι έξω από τον ηθικό και πολιτισμικό κώδικα της Ευρώπης. «Το να πεινά η Αθήνα είναι σαν να παίρνεις το ψωμί από το στόμα του πολιτισμένου κόσμου», φωνάζουν οι Γάλλοι του Λονδίνου μέσα από το BBC, και με αυτό τον τρόπο θέτουν τα όρια ανάμεσα στον πολιτισμό και τον φασισμό. Σε αυτή τελικά τη νέα σελίδα της ευρωπαϊκής Ιστορίας, σε αυτό το νέο συμβόλαιο που συνάπτουν οι ευρωπαϊκοί λαοί μεταξύ τους -με τον ελληνικό λαό σε πρωταγωνιστική θέση- ξαναθυμίζουν για ποιον ευρωπαϊκό κόσμο πολεμάνε, στο όνομα ποιου κόσμου αντιστέκονται. Πολεμάνε για τους ζωντανούς και το μέλλον, πολεμάνε όμως και για τους νεκρούς και το παρελθόν αυτής της Ευρώπης. Αγωνίζονται για την ευρωπαϊκή κοινότητα των μαχητών, όπως την έφτιαξαν οι νεκροί τους και όπως την ξαναφτιάχνουν οι ζωντανοί. Αυτή η Ευρώπη που αντιστέκεται, αντιστέκεται στη μνήμη των 300 των Θερμοπυλών αλλά συγχρόνως και για όλη τη στρατευμένη νεολαία της Ευρώπης απέναντι στα φασιστικά και ναζιστικά στρατεύματα.

Η Ευρώπη της Αντίστασης πολεμά στο όνομα των μεγάλων της νεκρών, του Λαμαρτίν, του Βίκτορα Ουγκώ, των αρχαίων και νεότερων νεκρών της, αλλά και για τα πεινασμένα παιδιά της Ελλάδας, για τους αντιστασιακούς όλης της Ευρώπης, στην Αθήνα, το Λονδίνο, το Στάλινγκραντ, το Παρίσι. Γι αυτή την Αντίσταση που ήταν τόσο ελληνική όσο και γαλλική, καθότι πάνω απ' όλα ανθρώπινη. «Η σκιά – γράφει ο Λυκ Εστάνγκ στο ποίημά του για τον συναγωνιστή του Φονβιέλ-Αλκιουέρ- πάνω στους ζωντανούς και τους νεκρούς μάταια απλώνεται. Μάταια πάνω τους συσσωρεύεται η άμμος της σιωπής. Το αίμα τους έλαμπε: μια φλόγα μεγαλώνει στην καρδιά της σκοτεινιάς. Το αίμα τους φώναζε: ένα σιωπηρό άσμα βρήκε την ηχώ του».

Οι Έλληνες λοιπόν ενώνουν τη φλόγα και τη φωνή τους για να δώσουν φλόγα και φωνή στους νεκρούς, τους δικούς τους και όλης της Ευρώπης, για να δώσουν φλόγα και φωνή στο μέλλον της Ευρώπης. Αυτός ο λαός βασιλιάς, ο λαός απελπισμένος (κατά τον Ελιάρ) έφερε την Ακρόπολη από το παρελθόν στο διαρκές μέλλον, και υπενθύμισε μαζί με τους άλλους ευρωπαίους ότι κανόνας της Ευρώπης είναι και πρέπει να είναι μόνο ο Άνθρωπος: ο ελεύθερος, ο χορτασμένος, ο αδελφωμένος με τους άλλους Άνθρωπος.

**Η Σία Αναγνωστοπούλου είναι Ιστορικός, Καθηγήτρια στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Βουλευτίνα ΣΥΡΙΖΑ*